

صدقه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَأَنْفِقُوا مِنْ مَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْمَوْتُ
فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلَا أَخَّرْتَنِي إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقَ وَأَكُنْ مِنَ

الصَّالِحِينَ ﴿١٠﴾

سوره منافقون، آیه ۱۰

به نام خدای بخشاینده مهربان

از آنچه به شما روزی داده ایم انفاق کنید، پیش از آنکه مرگ یکی از شما فرا
رسد و بگوید: «پروردگارا! چرا (مرگ) مرا مدت کمی به تأخیر نینداختی تا (در
راه خدا) صدقه دهم و از صالحان باشم؟!»

الْمَوْتُ	رَزَقْنَاكُمْ	أَنْفِقُوا
مرگ	به شما روزی داده ایم	انفاق کنید
أَكُنْ	أَصَّدَّقْ	(لَوْلَا) أَخَّرْتَنِي
باشم	صدقه دهم	به تأخیر نینداختی مرا

نمای درس

صدقه چیست؟ شرایط صدقه دادن چیست؟ انواع صدقه کدام است؟ وظیفه ثروتمندان
نسبت به فقراء چیست؟ صدقه دادن چه آثار و فوایدی به دنبال دارد؟

صدقه، به اموالی می‌گویند که به قصد قُربَت (نزدیک شدن به خداوند) در راه خدا داده می‌شود.

اسلام علاوه بر تشویق مردم به فعالیت اقتصادی و تامین نیازهای خود و خانواده، از آنها می‌خواهد هوای فقرا را نیز داشته باشند و آنها را فراموش نکنند. خداوند مؤمنان را برادر یکدیگر می‌داند و چه زیبا می‌شود که به فقیر به چشم برادری نگاه کنیم و یار و یاور او باشیم. اگر همه مسلمانان اهل صدقه باشند و در حد توان به فقرا کمک کنند، هیچ فقیری روی زمین باقی نخواهد ماند. لازم نیست صدقه‌ای که داده می‌شود زیاد باشد، همین که به اندازه توان کمک کنید، خدا قبول می‌کند. کسی که صدقه بدهد عُمرش زیاد شده، بلا و مرگ از او دور می‌شود.^۱ انسان‌ها می‌توانند با صدقه دادن، گناهان خود را پاک کنند.^۲ صدقه، کمر شیطان را می‌شکند و انسان را بر او پیروز می‌گرداند.^۳ هرکس برای فقیری لباس بخرد و یا در خرید غذا به او کمک کند، خداوند هفتاد هزار فرشته برای او قرار می‌دهد که تا وقتی این دنیا وجود دارد، برای هر گناهی که می‌کند آمرزش بخواهند.^۴ خداوند صدقه دهندگان را خیلی دوست دارد.^۵

البته صدقه دادن شرایطی دارد که باید رعایت شود:

- صدقه از پولی باشد که مال خودمان است نه از پول دیگران یا از مال حرام.
- وقتی صدقه می‌دهیم نیت ما رضایت خداوند باشد، نه تعریف و تمجید دیگران.

۱. من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۶۶، ح ۱۷۲۹.
 ۲. تصنیف غررالحکم و دررالکلم، ص ۳۹۵، ح ۹۱۵۲.
 ۳. کافی (ط-الاسلامیه)، ج ۴، ص ۶۲، ح ۲.
 ۴. بحارالانوار، ج ۷۱، ص ۳۶۰.
 ۵. تصنیف غررالحکم و دررالکلم، ص ۳۹۵، ح ۹۱۵۲.

- بعد از صدقه، منتی بر سر فقیر نگذاریم؛ چرا که منت گذاشتن باعث باطل شدن صدقه می‌شود؛ علاوه بر این، منت گذاشتن بر دیگران، توهین و تحقیر کردن خودمان است؛ چرا که با منت گذاشتن، علاوه بر اینکه ثوابی نبرده‌ایم، گناه هم کرده‌ایم؛ هم پولمان می‌رود و هم گناه می‌کنیم.
- بهتر است صدقه را پنهانی بدهیم؛ به قول امام صادق علیه السلام: «اگر با دست راست صدقه دادی، دست چپ نباید با خبر شود» باید بدانیم وقتی کسی چیزی را به صورت پنهانی به دیگری امانت می‌دهد، امنیتش بیشتر از آن است که آن چیز را جلوی چشم دیگران امانت بدهد؛ چرا که ممکن است چشم طمع به سوی آن برود و آن را بدزدند؛ پس صدقه را پنهانی بدهیم تا به ریا نیفتیم و صدقه ما نابود نشود.
- البته صدقه آشکار همیشه بد نیست؛ امام علی علیه السلام می‌فرماید: «صدقه پنهانی که گناه را پاک می‌کند و صدقه آشکار که جلوی مردن دل خراش را می‌گیرد».^۲

انواع صدقه

نکته دیگری که باید مورد توجه قرار بگیرد، این است که صدقه، فقط در مال و پول نیست؛ بلکه اعمال مختلف نیز صدقه دارند: مثلاً:

- صدقه در عقل، مشورت دادن است.
- صدقه در زبان این است که با زبان چرب و نرم خود بین مردم را اصلاح بدهیم.
- صدقه در علم، نشان دادن راه صحیح به مردم است.
- ساخت مدرسه، پل سازی جاده سازی، کاشت درخت و ... نیز صدقه است.

۱. سوره بقره آیه ۲۶۴.

۲. نهج البلاغه، خطبه ۱۱۰.

صدقه در زمان نیاز

امام حسن علیه السلام و امام حسین علیه السلام بیمار شدند. حضرت محمد صلی الله علیه و آله با چند تن از یاران به عیادت آنها آمدند. پیامبر گفتند: «یا علی! خوب بود برای شفای فرزندان نذر بکنی.» امام علی علیه السلام و حضرت فاطمه علیها السلام نذر کردند، اگر فرزندانشان شفا یابند، سه روز روزه بگیرند. حسن و حسین و فضه که خدمتکار آنها بود نیز نذر کردند که سه روز روزه بگیرند. چیزی نگذشت که به خواست خدا، حال هر دو خوب شد.

روز اول را روزه گرفتند در حالی که غذایی در خانه نداشتند. حضرت علی علیه السلام رفت و نه کیلو جو قرص کرد. حضرت زهرا علیها السلام مقداری از آن جوها را آسیاب کرد و پنج قرص نان پخت. غروب سفره انداختند و کنار سفره نشستند. هنگام افطار، نیازمندی به در خانه آن ها آمد و گفت: «سلام بر شما ای خاندان پیامبر؛ فقیری مسلمان هستم؛ غذایی به من بدهید که امیدوارم خداوند به شما از غذاهای بهشتی هدیه دهد» خانواده امام علی علیه السلام همگی غذای خود را به او دادند و تنها با آب افطار کردند و خوابیدند.

روز دوم را نیز روزه گرفتند. فاطمه علیها السلام پنج عدد نان جو آماده کرد و در سفره گذاشت. موقع افطار یتیمی آمد و گفت: «سلام بر شما ای اهل بیت پیامبر؛ من یتیمی مسلمانم، به من غذایی بدهید که ان شاء الله خداوند به شما از غذای بهشتی هدیه بدهد.» همه غذای خود را به او دادند و باز با آب افطار کردند.

روز سوم را نیز روزه گرفتند. حضرت زهرا علیها السلام غذایی (نان جو) آماده کرد. هنگام افطار اسیری به در خانه آمد و کمک خواست. بار دیگر همه غذای خود را به اسیر دادند و تنها با آب افطار کرده و گرسنه خوابیدند. فردای آن روز جبرئیل بر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نازل شد و گفت: «ای رسول خدا! خداوند به داشتن چنین اهل بیت و خانواده‌ای به تو تبریک می‌گوید.»

وَالصَّدَقَةُ دَوَاءٌ مُنَجِّحٌ، وَأَعْمَالُ الْعِبَادِ فِي عَاجِلِهِمْ نُصَبُ أَعْيُنِهِمْ فِي [أَجَلِهِمْ] أَجَالِهِمْ. صدقه (کمک به نیازمندان) داروی شفابخشی است و اعمال بندگان در جهان زودگذر در برابر چشمان آنها در آن جهان (پایدار) است.

آدم‌ها نسبت به یکدیگر مسئولیت دارند؛ در این میان مسئولیت افرادی که ثروت یا زور و مقام و علم بیشتری دارند نسبت به دیگران بیشتر است.

• ثروتمند باید مقداری از ثروتش را برای کمک به فقرا خرج کند.

• زورمند باید مقداری از قدرتش را برای کمک به ضعیف‌ترها مصرف کند.

• صاحب مقام باید با قدرتی که دارد به زیردستانش کمک کند.

• عالم و دانشمند باید علمش را به دیگران بیاموزد.

انسان‌ها در برابر این مسئولیت (یعنی کمک به دیگران) چند دسته‌اند:

• بعضی از آنها آنقدر مال دوست هستند که حاضر نیستند قسمتی از آن را برای فقیرها خرج کنند؛ به این افراد، «بخیل» گفته می‌شود. این افراد پیش خداوند جایگاه بدی دارند و در روز قیامت باید پاسخگوی کارهای زشت خود باشند!

• بعضی‌ها در کمک کردن زیاده‌روی می‌کنند و همه آن چیزی که دارند را خرج این و آن می‌کنند و برای آینده خود و خانواده‌شان چیزی نمی‌گذارد. این افراد در بخشش «اسراف» می‌کنند و در آینده فقیر و بی‌چیزی می‌وند و دیگران آنها

را به خاطر اسراف در بخشش، سرزنش می‌کنند.^۱

- برخی هم هستند که در کمک کردن نه کم می‌گذارند و نه زیاده روی می‌کنند. به این کار، «سخاوت» یا «جود» گفته می‌شود. آدم سخاوتمند بدون هیچ نیت بدی (مثلا خودنمایی یا شهرت و رسیدن به مقام و...) و فقط برای رضایت خدا به کسانی که نیازمند هستند کمک می‌کند؛^۲ خداوند جود و سخاوت را دوست دارد و برای آن پاداش زیادی قرار داده است.^۳

باغ‌های بهشت در مقابل یک درخت دنیایی

در مدینه مرد خسیسی زندگی می‌کرد؛ او در گوشه حیاط درخت نخلی داشت که قسمتی از شاخه‌های آن در خانه همسایه آویزان شده بود؛ همسایه نیز خانواده فقیری بود؛ خسیس هر چند مدت به بالای درخت می‌رفت تا خرما بچیند؛ بچه‌های فقیر زیر درخت می‌ایستادند و او را تماشا می‌کردند؛ گاهی اوقات چند دانه خرما به خانه همسایه می‌افتاد؛ بچه‌ها خرماها را بر می‌داشتند تا بخوردند؛ اما بخیل از نخل پایین می‌رید و خرما را از دست بچه‌ها می‌گرفت؛ حتی وقتی می‌دید خرما را در دهان گذاشته‌اند؛ انگشتش را در دهان بچه‌ها کرده و خرما را بیرون می‌کشید.

روزی همسایه فقیر نزد حضرت محمد ﷺ رفت و از صاحب نخل شکایت کرد؛ پیامبر برای حل این مشکل به ملاقات خسیس رفت و به او فرمود: «درخت نخلت را به من بده تا در برابرش در بهشت به تو درخت خرمایی بدهم»

۱. سوره اسراء، آیه ۲۹.

۲. نراقی، ملا احمد، معراج السعادة، ص ۸۴.

۳. ملا احمد نراقی، معراج السعادة، نشر حوزه علمیه اسلامی، ص ۶۱۰.

پرتویی از قرآن ناطق

حکمت ۷

خسیس گفت: «من نخل‌های زیادی دارم، و ی هیچ یک از آنها خرمایی بهتر و عالی‌تر از این درخت ندارد»؛ این را گفت و پیامبر را تنها گذاشت. در این میان یکی از مسلمانان به نام «ابو دحداح» صحبت‌های رسول خدا با مرد خسیس را شنید؛ پس پیش حضرت رفت و گفت: «اگر آن درخت را بخرم و به شما بدهم، به من نیز درخت خرمایی در بهشت می‌دهید»؛ پیامبر فرمود: «آری»!

ابو دحداح با خوشحالی به خانه خسیس رفت و پیشنهاد خرید درخت را مطرح کرد. بخیل گفت: «پیامبر این درخت را از من خواست تا با در بهشتی عوض کنم، ولی من آن را به او ندادم؛ میوه این درخت بسیار خوشمزه و عالی است»؛

ابو دحداح به او گفت: «حاضری آن را به من بفروشی؟»

بخیل گفت: «خیر، مگر اینکه در برابر آن پول بسیار زیادی به من بدهی!»

ابو دحداح گفت: «مثلاً چقدر؟»

بخیل گفت: «در برابر چهل درخت خرما!»

ابو دحداح با تعجب گفت: «خیلی بالا گفتمی» سپس کمی فکر کرد و به یاد نخل بهشتی افتاد و گفت: «باشد قبول می‌کنم» و آن درخت را از بخیل خرید؛ سپس به سرعت به نزد پیامبر رفت و با خوشحالی گفت: «اکنون آن درخت خرما در اختیار من است و من آن را به شما می‌دهم»؛

فرستاده خدا نزد آن فقیر رفت و فرمود: «از این به بعد این درخت مال تو و خانواده‌ات است» خانواده فقیر خوشحال شدند و برای ابو دحداح دعا کردند. در این هنگام جبرئیل از طرف خداوند برای قدردانی از سخاوتمندی و بخشش ابو دحداح و بیان بدی کار مرد بخیل آ تا ۱۱ سوره لیل را نازل کرد:

فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ وَاتَّقَىٰ ۝ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَىٰ ۝ فَسَنِيْرُهُ لِيُسْرَىٰ ۝ وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَىٰ

پرتویی از قرآن ناطق

حکمت ۷

﴿ ۸ ﴾ وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَىٰ ﴿ ۹ ﴾ فَسَنِيسِرُهُ لِّلْعُسْرَىٰ ﴿ ۱۰ ﴾ وَمَا يُعْنِي عَنْهُ مَالُهُ إِذَا تَرَدَّىٰ ﴿ ۱۱ ﴾

آ کسی که بخشید و پرهیزکاری کرد و سخن نیک پیامبر را پذیرفت (یعنی ابودحداح)، آسودگی و راحتی را برایش آماده می‌سازیم؛ ولی آن کس که بخیل بود و خود را از بهشت نیاز دانست و سخن پیامبر را دروغ دانست (یعنی خسیس)، برای او سختی و دشواری آماده می‌سازیم و هنگامی که بمیرد دیگر ثروت او برایش سودی ندارد.^۱

وَتَصَدَّقُوا لَكَ طَلَبًا لِمَزِيدِكُمْ، وَفِيهَا وَ جِهت طلبِ افزودن (نعمت) تو، برای (رضای) تو صدقه دادند و در (همه) اینها نجات ایشان از خشم نهفته بود. كَانَتْ نَجَاتَهُمْ مِنْ غَضَبِكَ

صدقه نه تنها مال را کم نمی‌کند، بلکه آن را بیشتر نیز می‌کند؛ پیامبر اکرم ﷺ می‌فرماید: «هیچگاه مال انسان با صدقه کم نخواهد شد، پس بدهید و نترسید.»^۱ علاوه بر این، صدقه آتش خشم الهی را خاموش می‌کند؛ امام سجاده علیه السلام کیسه‌ای از نان به دوش می‌کشید و آن را صدقه می‌داد و می‌فرمود: «صدقه آتش خشم خداوند را خاموش می‌کند.»^۲

صدقه آثار و فواید بسیار زیادی دارد؛ به عنوان نمونه:

- عمر را طولانی می‌کند.^۳
- کمر شیطان را می‌شکند.^۴
- مرگ بد را دفع می‌کند.^۵
- روزی را زیاد و فقر را برطرف سازد.^۶
- شفا و دواى مریض است.^۷
- خانه و شهر را آباد می‌سازد.^۸
- قرض انسان ادا شده و برکت ایجاد می‌کند.^۹
- هفتاد نوع بلا را دفع می‌کند که ساده ترین آن ها جذام و پیسی است.^{۱۰}

۱. بحار الأنوار، ج ۹۶، ص ۱۳۱.	۲. كشف الغمة، ج ۲، ص ۱۰۰.
۳. بحار الأنوار، ج ۹۶، ص ۱۱۹.	۴. بحار الأنوار، ج ۹۶، ص ۱۱۴.
۵. بحار الأنوار، ج ۹۶، ص ۱۲۴.	۶. بحار الأنوار، ج ۹۶، ص ۱۱۸.
۷. بحار الأنوار، ج ۹۶، ص ۱۲۰.	۸. بحار الأنوار، ج ۹۶، ص ۱۳۰.
۹. بحار الأنوار، ج ۹۶، ص ۱۳۴.	۱۰. كنز العمال ۱۵۹۸۲.

تدبر کنیم

اگر انسان، مرگ و قیامت را باور کند، خیلی راحت انفاق می‌کند. قرآن، چند بار برای ایجاد انگیزه انفاق، مسئله معاد و قیامت را مطرح کرده است، از جمله در سوره بقره آیه ۲۵۴ می‌فرماید: «**أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمْ يَوْمٌ لَا بَيْعَ فِيهِ وَلَا خُلَّةً وَلَا شَفَاعَةً**» از آنچه به شما داده‌ام پیش از آنکه قیامت فرار کند دوستی و داد و ستد و شفاعتی در کار نیست، انفاق کنید.

تقاضای مهلت و بازگشت به دنیا پذیرفته نیست، نه در آستانه مرگ، که آیه ۱۰۰ سوره مؤمنون و این آیه می‌فرماید و نه در قیامت که دوزخیان می‌گویند: «**رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنْ عُدْنَا فَإِنَّا ظَالِمُونَ**» خداوند برای بیان ارزش انفاق از روش «تمثیل» که یکی از شیوه‌های مؤثر آموزش است، استفاده کرده و با یک مثال جامع و دقیق، برکات و خیرات آن را به تصویر کشیده است. **مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلٍ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ**

آنها که در راه خدا انفاق می‌کنند، انفاقشان همچون بذر پر ثمری است در هر طرف خوشه می‌گستراند و همه جا را زیر بال خود می‌گیرد.

قرآن در این جمله این دانه را چنین توصیف می‌کند که هفت خوشه از آن می‌روید و در هر خوشه صد دانه است و به ترتیب هفتصد برابر اصل خود می‌گردد.

انفاق در راه خدا از آن نظر که شکاف عمیق طبقاتی را جبران می‌سازد، «ارزش اجتماعی»؛ و از آن نظر که وسیله حرکت سریع چرخهای اقتصادی جامعه است، «ارزش اقتصادی» و از آن جهت که چراغ محبت است و دل اشخاص فقیر را روشن می‌سازد و زبانشان را به گفتن خوبیها به راه می‌اندازد و نشاط روی و درونی به آنان می‌بخشد، «ارزش عاطفی و روانی» دارد.

ترجمه «لولا» در قرآن

واژه لولا در زبان عرب در یکی از سه معنای شرط، تشویق و توییح به کار می‌رود، که تشخیص آن در ترجمه دقیق این واژه ضروری است. لولا شرطیه بر سر دو جمله وارد شده و مترجمان در معادل «اگر نبود» برای ترجمه لولا شرطیه استفاده می‌کنند. ولی لولا تشویق یا توییح بر سر یک فعل داخل می‌شود.

نمونه: «لَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ إِلَّا قَلِيلًا» (نساء: ۸۳)

ترجمه: اگر بخشش خدا و رحمتش بر شما نبود، مسلماً جز اندکی (از شما، همگی) از شیطان پیروی می‌کردید.

مترجمان در ترجمه لولا به کار رفته در آیه شریفه «فَيَقُولُ رَبِّ لَوْلَا أَخَّرْتَنِي إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقْتُ وَأَكُنُّ مِنَ الصَّالِحِينَ»^(۱۰) ترجمه های مختلفی دارند:

- ❖ پروردگارا، کاش مهلت می‌دادی به من مدتی کوتاه تا انفاق کنم و از شایستگان شوم.
- ❖ پروردگارا چه می‌شد مهلتم می‌دادی تا اندک زانی صدقه دهم و از صالحان باشم.
- ❖ پروردگارا! چرا تأخیر نینداختی (مرگ) مرا تا سرآمد نزدیکی تا بخشش صادانه کنم و از شایستگان باشم؟!

پرسش و تمرین

واژگان زیر را ترجمه کنید.

أَنْفِقُوا	رَزَقْنَاكُمْ	الْمَوْتُ
(لَوْلَا) أَخَّرْتَنِي	أَصَدَّقَ	أَكُنْ

عبارت زیر را ترجمه کنید.

واژگان	وَأَنْفِقُوا	مِنْ	مَا رَزَقْنَاكُمْ	مِنْ قَبْلِ	أَنْ	يَأْتِي	أَحَدَكُمْ	الْمَوْتُ
تحت اللفظی								
ترجمه روان								

بر اساس محتوای درس به پرسش‌های زیر پاسخ دهید.

۱. صدقه دادن چه شرایطی دارد؟ سه نمونه را بیان کنید.
۲. آیا صدقه فقط از نوع مالی است؟ توضیح دهید.
۳. چهار مورد از آثار صدقه را نام ببرید.

کارخواست

با بزرگترهای خود به مغازه‌ها و سوپرمارکت‌های محله‌های فقیرنشین برید و در حد توان، بدهی خانواده‌های فقیر را پرداخت کنید.

